

UNELE CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA MODUL DE CONSTRUCȚIE AL LOCUINȚELOR DIN AȘEZARILE CULTURII CUCUTENI-TRIPOLIE

Printre problemele arheologice cărora specialiștii se străduiesc să le dea o rezolvare cât mai concludentă, este și aceea a construirii locuințelor neolitice aparținând culturii ceramicii pictate Cucuteni-Ariuşd-Tripolie. Săpăturile întreprinse în acest domeniu au luat o mare amploare și în România în anii puterii populare.

În vederea elucidării acestei probleme, cercetătorii sovietici au făcut apel chiar la anumite reconstituiri, fără să se ajungă totuși la rezultate cu totul satisfăcătoare¹.

Este de nădăjdut însă că săpăturile arheologice viitoare vor reuși să facă lumină în această problemă, mai ales că în fiecare an se ivesc noi elemente, generând alte posibilități pentru rezolvarea acestei probleme. Așa, de pildă, în vara anului 1960, în cursul săpăturilor efectuate de Muzeul regional de Istorie din Galați, pe teritoriul comunei Tg. Berești, la punctul numit „Bîzanu” (r. Bujor, reg. Galați²), s-au descoperit anumite resturi care pot da posibilitatea formulării unor ipoteze referitoare la modul de construcție al locuințelor neolitice târzii, aparținând culturii Cucuteni, faza A.

Pe baza documentării arheologice, cât și a unor observații etnografice făcute în comuna respectivă, s-a ajuns la concluzia că pereții locuințelor cucuteniene de la Bîzanu, se făceau dintr-un schelet lemnos, alcătuit din numeroși pari și nuiete, intercalați de furci groase ce se îngropau pe marginea podinilor sau platformelor de formă dreptunghiulară³. De obicei, aceste platforme erau compuse din birne de lemn, rotunde și des-

¹ T. S. Passek, *Периодизация*, în *MIA*, 10, 1949, p. 132 și urm., p. 136. fig. 72 (așezarea Kolomiščina I).

² I. T. Dragomir, *Săpături arheologice la Tg. Berești (r. Bujor, reg. Galați)*, în *Materiale*, X (în pregătire).

³ Cu prilejul săpăturilor arheologice întreprinse în așezarea neolitică târzie de pe teritoriul comunei Tg. Berești, la punctul Bîzanu, au fost degajate resturile a două locuințe cucute-

picate, așezate una lângă alta, de-a latul, întocmai ca la un pod de lemn, peste care se aplica apoi lut.

În ceea ce privește nuielele existente în pereții locuințelor, avem suficiente motive să presupunem că ele nu erau împletite orizontal, ci așezate în poziție verticală, fie una lângă alta, fie înmănunchiate unele printre parii și furcile casei. Peste scheletul de lemn se aplica pomesteala de lut, amestecată cu pleavă și cu paie tocate, așa cum de altfel se mai construiau până în demult case la Tg. Berești și în alte părți ale țării. După câte se știe, în nici o așezare cucuteniană nu s-au găsit bucăți de pomesteală arsă cu impresiuni încrucișate de la parii, furci și nuiele, sau impresiuni concave de la arcuirea nuielelor, ci întotdeauna numai cu amprente drepte și paralele. Prin urmare înclinăm să credem că în pereții locuințelor nuielele nu se împleteau cu restul lemnăriei.

În aceeași așezare mai sus amintită, s-a descoperit și un ornament spiralic, de lut ars, în relief, pe o suprafață de circa un metru pătrat, făcând parte integrantă din pereții unei locuințe cucuteniene¹ și având clare urme de pictură tricromă. Acest ornament este alcătuit din două feluri de lut. Pe fața interioară, lutul este amestecat cu pleavă și paie, purtând câteva amprente de lemnărie, slab reliefate, iar fața exterioră, ce reprezintă ornamentul spiralic, este alcătuită dintr-un strat subțire de lut, fără impurități, care prin lovire se exfoliază ușor. Acest lut fin a fost întrebuințat cu dublu scop. În primul rând pentru a modela mai bine decorul și în al doilea rând pentru a netezi și pregăti locul în vederea aplicării picturii. Spunem acestea, deoarece decorul prezintă urme de pictură fixată prin ardere, după aceleași metode tehnice aplicate ceramicii pictate cucuteniene.

Descoperirea acestui ornament sprijină argumentarea unei alte ipoteze. Într-adevăr, putem deduce că atît platformele, cît și pereții locuințelor cucuteniene, se ardeau imediat după ce se usca pomesteala și decoriurile timp de mai multe zile, întocmai ca și un cuptor rudimentar de ars cărămida, ce are forma unui trunchi de piramidă, fiind continuu alimentat cu combustibil². De altfel mulți cercetători admit că platformele sau podinile caselor erau arse în mod intenționat³, și cu toate acestea, chir-

nlene, faza A (loc. nr. I și nr. II). După ridicarea masei de chirpic a locuinței nr. I, ce se afla situată la partea superioară a pământului cafeniu închis, s-au trasat mai multe șanțuri de control, orientate est-vest. În profilul peretelui de nord al unui astfel de șanț, săpat pe latura sudică a locuinței, s-au descoperit patru gropi, așezate în linie dreaptă, pe o distanță de 9 m, la intervale de 1,60—2,60 m. Aveau diametrul de 0,35—0,65 m și adîncimea de 0,70—0,90 m. Ținînd cont de dimensiunile gropilor, precum și de poziția lor față de suprafața masei de chirpic, se înțelege că acestea nu pot reprezenta decît locul unde au fost îngropate furcile de bază ale peretelui sudic, ce aparțineau locuinței cucuteniene nr. I.

¹ I. T. Dragomir, *op. cit.*, vezi și ornamentul spiralic, fig. 2/3.

² Procesul arderii cărămizii și a ceramicii necesită o temperatură constantă de peste 900°, fiind însoțită de curenți de aer bine direcționați, pentru a transforma lutul în ceramică. Așadar, o incendiere întâmplătoare și temporară nu poate atinge și menține temperatura arătată. (Informațiile documentare sînt culese de la Nicolau Ion, fost funcționar la fabrica de cărămidă, și Negruțu Iosif, sculptor, ambii din Galați).

³ În privința arderii platformelor, ideile sînt împărțite. De pildă, Vladimir Dumitrescu consideră că unele platforme erau arse inițial, în mod intenționat. Vezi: *Hăbășești. Monografie arheologică*, Ed. Acad. R.P.R., 1954, p. 176—189. Aceași ipoteză o adoptă și Hortensia Dumitrescu cu prilejul săpăturilor arheologice întreprinse la Traian (r. Buhuși, reg. Bacău), în

picii rezultați au aproape aceeași consistență și culoare, asemănătoare dărîmăturilor de la pereți. Prin urmare, ni se pare că nu ar fi exclus ca și pereții să fi fost arși o dată cu platformele. În felul acesta se poate presupune că văpaia focului era concentrată mai mult asupra platformelor, cuprinzînd însă în același timp și pereții locuințelor. Inegalitatea arderii și a concentrării focului, precum și dirijarea curenților de aer în timpul arderii poate fi dedusă din însăși culoarea și sonoritatea bucăților de chirpici arși. Așa de pildă, cei proveniți din platforme sau podine, unde concentrația focului a fost mare, oxidanți, sînt bine arși și de culoare roșie-cărămizie; cei de la pereți, sînt de asemenea bine arși, însă de o culoare ceva mai deschisă, cu o nuanță cărămizie-gălbuie și ceva mai friabili. În locurile unde concentrația focului a fost foarte mare, probabil pe la colțurile pereților, acolo desigur că lutul s-a zgurificat parțial. Spunem acestea, deoarece în săpături întîlnim adesea astfel de chirpici. Fenomenul unei arderi complete depinde nu numai de felul combustibilului, ci și de dirijarea curenților de aer. Observații adecvate asupra evoluării unei arderi oxidante se pot face cu ocazia arderii cuptoarelor rudimentare de cărămidă, în care au loc fenomene aproape similare cu acelea pe care le discutăm aici și unde întîlnim cărămidă bine arsă, uneori înnegrită și zgurificată și cărămidă mai puțin arsă, rezultată din pereții exteriori ai cuptorului.

O altă nedumerire, strîns legată de rezolvarea arderii pereților de la casele cucuteniene, este și aceea a motivării prezenței cioburilor și a vaselor deformate sau zgurificate din cauza arderii, ce sînt descoperite, fie sub dărîmături, fie în afara dărîmăturilor și în gropi. E vorba de acele vase mari de păstrat provizii, din pastă grosolană și chiar de vase de bună calitate, pictate, care uneori se găsesc fie înnegrite și afumate din cauza unei arderi secundare, fie arse puternic, și cîteodată deformate pînă la zgurificare. În această privință credem că vasele arse secundar sau deformate nu au nimic comun cu arderea intenționată pe care am abordat-o, deoarece nu e verosimil să admitem că ele puteau fi prezente în interiorul caselor, pe platforme, în timpul unei astfel de arderi. În general, aceste vase se pot atribui, pe de o parte rebuturilor inerente pe care ni le-au lăsat meșterii olari cucutenieni, iar pe de altă parte, unui incendiu accidental și final care le-a surprins în interiorul caselor, de obicei, pe la colțuri, sau în afara lor, pe lîngă pereți, acolo unde flăcările și jăratecul fiind foarte puternice, se înțelege că ar fi putut să le degradeze.

șezarea cucuteniană faza A—B. Vezi *Șantierul Traian*, în *SCIV*, III, 1952, p. 128 și 137. În urma săpăturilor întreprinse la Trușești (reg. Suceava), pe înălțimea „Tugetula”, în șezarea neolitică trzie, specifică culturii Cucuteni, faza A, M. Petrescu-Dimbovița presupune că urmele materiale de lut ars, ce aparțin locuințelor, adică chirpici de la platforme și pomesteala pereților, sînt rezultatul unui incendiu accidental. Despre arderea intenționată a platformelor nu pomeneste nimic. Vezi: *Șantierul Valea Jijiei. Șezarea neolitică de la Trușești*, în *SCIV*, III, 1952, p. 60—66. Referindu-se la aceeași problemă, Adrian Florescu concludă că inițial se făceau platformele caselor, din lemne rotunde dar despicate, completate cu nuiile în locurile goale. Intocmai ca un pod, ce se acopereau cu lut și apoi se ardeau în mod intenționat. După aceea se ridicau pereții în jurul platformelor, fiind îngrădiți cu nuiile, în poziție orizontală și se acopereau cu pomesteala. În privința arderii pomestelii pereților, cît și a anexelor existente pe platforme, autorul crede că acestea se datoresc unui incendiu accidental și final, care a distrus totul. Vezi: *Șantierul arheologic Trușești*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 79—83.

Pomesteala pereților locuințelor cucuteniene fiind în general destul de groasă (de circa 10—15 cm pe o față a peretelui) și amestecată cu multă pleavă și paie, căpăta o rezistență apreciabilă, fără să prezinte crăpături, deși se ardea întreaga lemnărie. Chiar dacă așezările cucuteniene au sfârșit prin incendiu, așa cum se susține, totuși, ipoteza nu este suficient de plauzibilă pentru a crede că din cauza aceasta s-a putut arde pomesteala pereților la roșu-cărămiziu, sau uneori pînă la zgurificare. Tot printr-un incendiu final se presupune că au sfârșit și așezările neolitice, specifice Culturii Boian și Gumelnița (aceasta din urmă contemporană culturii Cucuteni), unde dărîmăturile sînt cu totul deosebite de cele cucuteniene, adică, sînt în general mult mai răvășite și numai uneori masate, iar chirpicii au culoare cenușie, sau uneori gălbuie, fiind incomplet arși. În acest caz, firește, poate fi vorba de un incendiu întîmplător, temporar, pe cînd în cadrul așezărilor cucuteniene situația este cu totul alta, țînînd cont chiar de așazisul incendiu final, care a distrus în general așezările.

Urmele materiale extrem de bogate ale locuințelor cucuteniene, masate pe suprafețe mari, aproximativ dreptunghiulare, alcătuite din bucăți de chirpic, bine arse, variate ca forme și dimensiuni, cu puternice impresiuni de lemnărie rotundă și despicate, ne determină să înclinăm spre ipoteza unei incendieri inițiale și intenționate a caselor, care firește, a fost de mai lungă durată și puternic oxidantă. Num i o ardere intenționată, cu lemne din belșug, timp de mai multe zile putea să realizeze ceea ce descoperim noi astăzi, adică transformarea pomestelii pereților în chirpici arși, la culoarea și duritatea cărămizii. Această ipoteză ni se pare a fi mult mai plauzibilă, față de ipoteza incendierii accidentale și de scurtă durată, pe care de altfel o putem admite, însă numai în producerea dezastrului final al așezărilor.

Incendierea accidentală a unei așezări cucuteniene nu putea să dureze mai mult de două zile, oricîtă lemnărie ar fi avut acoperișul și pereții caselor. În acest sens, este binecunoscut faptul că, atunci cînd arde o casă de țară, asemănătoare din punct de vedere al construcției cu acelea de care ne ocupăm, incendiul nu înroșește niciodată pomesteala pereților, ci mai mult o afumă, lăsînd-o parțial în picioare. De asemenea și faptul că în mai toate gropile cucuteniene din jurul locuințelor, s-au descoperit cantități însemnate de chirpici arși, cu urme de pari, nuiiele, furci și lemne despicate, adesea situate către fundul lor, confirmă aceeași ipoteză și anume că atît platformele, cît și pereții caselor erau arși inițial, în mod intenționat, resturile lor fiind uneori aruncate în gropi, cu prilejul unor refaceri, înainte de incendierea și distrugerea finală a așezării. Prin urmare, nu ni se pare că poate fi vorba de o incendiere întîmplătoare „de natură războinică”; dimpotrivă, considerăm că avem de-a face cu un progres în ceea ce privește modul de viață al societății neolitice, reflectat și în felul de construire a caselor, specifice purtătorilor culturii Cucuteni, și anume că atît platformele cît și pereții caselor se ardeau inițial și voit, urmărindu-se obținerea unei locuințe cît mai bune. De altfel, aceeași ipoteză în legătură cu explicarea resturilor arse ale locuințelor cucuteniene a mai fost emisă acum mai bine de o jumătate de secol de către arheologul rus Chvoika ș. a. Potrivit acestei ipoteze, nu numai platformele locuințelor,

dar și pereții acestora erau arși intenționat în prealabil¹. De pildă, Chvoika analizând modul de construcție și de utilare al platformei, susținea că pentru fiecare platformă de lut în parte, se făcea o adâncitură mai mică sau mai mare în pământ; după aceea se lipeau straturi de lut pe fundament și se ridicau pereții din stâlpi mici de lemn și împletitură de nuiele. În urma acestor lucrări construcția era supusă arderii. Mai departe autorul presupune că platformele erau un fel de — „locuri sfinte” — ce aveau acoperișul plat din lut amestecat cu paie, putînd să aibă chiar și două etaje. În orice caz, teza lui Chvoika relativ la caracterul nelocuibil al platformelor tripoliene a fost total înlăturată de rezultatele concludente ale noilor săpături efectuate în marea arie de răspîndire a acestei culturi².

Într-una din lucrările sale, cercetătoarea sovietică T. S. Passek, argumentînd asupra avantajelor importanței platformelor tripoliene, arată că acestea trebuie puse fie în legătură cu ocrotirea sănătății oamenilor, fie în legătură cu păstrarea, uscarea și pregătirea cerealelor, pe care podeaua arsă le ferea de umezeala pămîntului și de animalele rozătoare³.

Modul de construcție al caselor ca și celelalte realizări cucuteniene, mai ales din domeniul prelucrării ceramicii, a modelării în lut, a picturii tricrome și a artei în general, sînt considerate apogeul dezvoltării societății epocii neolitice, atins, pe teritoriul țării noastre, de purtătorii culturii Cucuteni. Pe drept cuvînt se poate spune că aceasta este una dintre cele mai strălucite culturi neolitice de pe întreg cuprinsul continentului nostru, realizările ei în domeniul ceramicii fiind de o finețe și de un efect artistic aproape unice⁴. Prin urmare, nu ar fi de mirare ca și construirea locuințelor cucuteniene să fi fost la nivelul dezvoltării și perfecționării uneltelor de muncă de atunci.

IOAN T. DRAGOMIR

К ВОПРОСУ О СПОСОБЕ ПОСТРОЙКИ ЖИЛИЩ НА ПОСЕЛЕНИЯХ КУЛЬТУРЫ КУКУТЕНИ-ТРИПОЛЬЕ

РЕЗЮМЕ

Автор, основываясь на наблюдениях сделанных во время раскопок поселения близ Берешти (обл. Галац), возвращается к вопросу о системе постройки жилищ культуры Кукутени-Триполье. Он полагает, что наряду с платформами из бревен, покрытых глиной и намеренно обожженных, и стены, состоявшие из солидного бревенчатого

¹ Asupra ipotezei lui Chvoika, atenția mi-a fost atrasă de către Vladimir Dumitrescu de la Institutul de arheologie al Academiei R.P.R., căruia țin să-l mulțumesc și pe această cale.

² Chvoika, *Каменный век среднего Поднепровья*, în *Труды Арх. съезда в Киеве в 1899*, t. I, 1901, p. 803 (citată de T. Passek, *op. cit.*, p. 129).

³ Cf. T. S. Passek, *op. cit.*, p. 88.

⁴ *Istoria României*, I, Ed. Acad. R.P.R., 1960, p. 63.

каркаса, облепленного толстым слоем глины, были намеренно обожжены, как обгорел бы примитивный кирпичный горн, в котором непрерывно сжигали бы топливо. Таким образом, возможно, подтверждаются некоторые более ранние гипотезы русского археолога Хвойки. Необходимо, однако, тщательно проследить этот столь важный вопрос в ходе дальнейших исследований, чтобы прийти к совершенно достоверным выводам.

CONSIDÉRATIONS SUR LA CONSTRUCTION DES HABITATIONS DANS LES ÉTABLISSEMENTS DE LA CIVILISATION DE CUCUTENI-TRIPOLJE

RÉSUMÉ

Se fondant sur les observations faites lors des fouilles qu'il a pratiquées dans une station néolithique située près de Bereşti (région de Galaţi), l'auteur rouvre la discussion relative au système de construction des habitations de la civilisation de Cucuteni-Tripolje. Outre les plates-formes faites de poutres recouvertes d'argile et calcinées à dessein, il croit que l'on peut affirmer que les parois, faites d'un squelette solide de poutres et enduites d'une épaisse couche de terre glaise, étaient calcinées elles aussi intentionnellement, tout comme on calcinerait un four à briques rudimentaire, alimenté sans interruption en combustible. Il se pourrait de la sorte que certaines des hypothèses plus anciennes émises par l'archéologue russe Khvoïko soient confirmées, mais il est nécessaire que ce problème d'une particulière importance soit poursuivi d'une façon toute spéciale lors des prochaines fouilles, afin que l'on puisse arriver à des conclusions absolument certaines.
